

Maria Huhmarniemi

Porotaide turistitaiteena

Turistitaiteella tarkoitetaan matkamuistoja, jotka on tehty ensisijaisesti miellyttämään asiakasta ja joiden suhde alkuperäiseen kulttuuriin on ohentunut (Graburn, 1976). Tässä luvussa pohdin, onko ympäristötaiteessa vastaavaa turistitaiteen kenttää, ja jos on, mikä on sen merkitys matkailun kehittämisessä. Olen sivunnut aihetta aiemmin porotaide-käsitteen avulla (Huhmarniemi, 2013).

Porolla on keskeinen merkitys Lapin matkailussa. Porot ovat eräänlainen nähtävyyksien maanteiden varsilla kuin matkailukohteiden piha-aitauksissa. Poroista otettuja valokuvia jaetaan sosiaalisessa mediassa, mikä tukee matkailumarkkinointia. Monissa maissa lapsille kerrotaan joulupukin kulkevan porojen vetämällä reellä, joten porot ovat olennainen osa erityisesti joulumatkailupalveluja. Siten Rovaniemellä, jossa nojaututaan jouluaiheisiin mielikuviin ja tarinoihin, poroilla on iso symboliarvo. Lapin suurimmissa matkailukeskuksissa, kuten Levitunturilla ja lumihotelleissa poroilla ei sen sijaan ole yhtä isoa roolia. Niitä käytetään enemmän pienissä matkailuyrityksissä, joissa yhdistetään monia paikallis- ja luontaiselinkeinoja. (Huhmarniemi, 2013.)

Onko matkailulavasteiden ja porotaiteen arkipäiväistyminen lappilaiseksi nykykulttuuriksi kestävä kehitystä?

Monet Lapissa asuvat taiteilijat ja saamelaistaiteilijat käyttävät poron nahkaa, karvaa ja luuta taiteensa materiaaleina ja poroa teostensa aiheena käsitellessään omaa kulttuuriaan ja ympäristöään. Olen pohtinut, voiko poroa ja poronhoitokulttuuria käsitellä taiteessa ilman, että teokset tulisivat osaksi Lappi-brändiä. Olen myös perustellut poroaiheen merkitystä paikallisille taiteilijoille ja yleisölle. (Huhmarniemi, 2013.) Porot ilmentävät kuvataiteessa paikallisuutta ja pohjoista luontoa saaden nykykulttuurissa uusia merkityksiä (Ylimartimo, 2010).

Poroaihe on ilmeinen symboli lappilaiselle kulttuurille, kun taas poronhoitoalue on maantieteellisesti paljon laajempi mukaan lukien Venäjän ja Mongolian poronhoitokulttuurin. Poroaihetta on käytetty muun muassa monissa vaakunoissa. Suomessa Kuusamon vaakunassa on punaisella taustalla hopeinen juokseva poro, jonka yläpuolella on kultaiset revontulet. Inarin vaakunassa poro ja kala liittyvät yhteen poronsarviseksi kalaksi. Ruotsissa poro esiintyy Norbottenin läänin tunnuksessa sekä Arvidsjaurin, Jällivaaran ja Piittimen kunnan vaakunassa. Venäjällä poro esiintyy ainakin Luujärven ja Norjassa Vesisaaren vaakunassa. Kuten vaakunoissa, myös taiteessa, poro esiintyy aiheena ja identiteettisymbolina laajalla maantieteellisellä alueella. Tässä esseessä keskityn kuitenkin Suomen Lappiin.

Robin-poro Jounin kaupan edessä. Kuva: Maria Huhmarniemi

Onko suurin patsas vetovoimaisin nähtävyys?

Kun ajaa autolla Rovaniemeltä Sinettään päin, tienvarsimainoksessa lukee: ”Näe maailman suurin poro.” Kyseessä on Jounin kaupan mainos, jossa viitataan isokokoiseen veistokseen kaupan parkkipaikalla Äkäslompolossa. *Robin*-poron on veistänyt oululainen taiteilija Kimmo Takarautio, jonka teokset ovat ITE-taide-henkisiä. Poro-veistos on noin kolmen metrin korkuinen, mikä sopii parkkipaikan mittakaavan. Se toimii nähtävyytenä: turistiryhmät kuvaavat poroa, jonka sarviin on kaiverrettu ”Jounin kauppa”. Kyse on kaupan markkinoinnista, ja tässä tarkoituksessa veistos vaikuttaa toimivan hyvin: turistit valokuvaavat *Robinia* ahkerasti ja kaupassa on myynnissä lukuisia oheistuotteita.

Hanna Kanto: *Sumu*,
2014, akryyli kan-
kaalle 65 cm x 65 cm.
Kuva: Hanna Kanto.

Robin on kooltaan iso mutta huomattavasti pienempi kuin maailman suurin hirvipatsas. Kymmenen metriä korkea *Iso hirvi* sijaitsee Norjassa valtatie 3:n varrella Oslon ja Trondheimin puolivälissä. Teoksen suunnittelija on taiteilija Linda Bakke ja tilaaja Norjan tielaitos. Teos on valmistettu Kiinassa ruostumattomasta teräksestä vuonna 2015. Patsaan tarkoituksena on ehkäistä liikenneonnettomuuksia katkaisemalla ajomatkan monotonisuus ja houkuttelemalla ajajia tauolle. (Kjølberg, 2015.) Maailman toiseksi suurin hirvipatsas on vain vähän norjalaista sisarustaan pienempi. Veistos *Mac the Moose* on teräksestä ja betonista valmistettu veistos Kanadassa. Se on vuonna 1984 valmistunut 9,8 metriä korkea matkailunähtävyys.

Julkisella taiteella on imagollinen merkitys matkailulle. Se havainnollistuu esimerkiksi New Yorkin *Vapaudenpatsaassa* ja koko Brasilian symbolissa eli *Kristus Vapauttaja* -patsaassa Rio de Janeirossa. Nämä patsaat ovat vetonauloja, jotka houkuttelevat matkailijoita näkemään ne omin silmin. Keskeisenä ilmaisukeinona on veistoksen iso koko, kuten hirvi-patsaissa. Iso koko ei kuitenkaan ole ainoa mahdollinen ilmaisukeino silloin, kun paikalle halutaan rakentaa identiteetti taideteoksella. Ympäristötaiteen sekä veisto- ja installaatiotaiteen ilmaisukeinoja ovat ainakin teoksen muotokieli, tilallisuus, materiaali, väri ja tekstuuri. Taiteilijan tunnettavuus on myös yksi merkittävä tekijä: taidematkailijat haluavat nähdä ihailmiensa taiteilijoiden teoksia.

Jääkarhu on poroa vastaava ikoninen symboli arktiselle alueelle. Se symboloi arktista aluetta ja taistelua ilmastonmuutosta vastaan. Taide- ja luonnonsuojelutapah- tumissa lumesta tai jäästä veistetyt sulavat karhut konkretisoivat ilmastonmuutosta. Jääkarhuveistokset toimivat kuitenkin myös kaupunkien symboleina esimerkiksi Kanadassa Cochranen ja Churchillin kaupungeissa (ks. esim. Moore, 2016). Lisäksi lasikuituisia jääkarhupatsaita löytyy eläintarhoista: kuten Lontoon ja Kansas Cityn eläintarhoista. Cochranen kaupungin jääkarhun nimi on *Chimo*, ja Lontoon eläintarhassa on *Boris*-karhu. Nimeäminen korostaa veistoksen maskottimaisuutta, ja todennäköisesti vierailijat voivat myös ostaa pienoispatsaita tai pehmoeläimiä matkamuistoiksi.

Onko Lapissa muita poroa vastaavia symboleita, joita nostetaan matkailunähtävyyksiksi? Atlas obscura on verkkosivusto, jossa nostetaan esiin epätavallisia nähtävyyksiä. Pohjois-Suomesta ja Ruotsista esitellään tällä sivustolla kymmenkunta kohdetta. Inarista kuvataan Siida-museo ja Pielpajärven erämaakirkko, Saariselältä Kakslauttanen ja Pellosta Oranki Art -ympäristötaidemetsä. Kittilästä esitellään

Halipuu-metsä, joka sijaitsee Levin läheisyydessä ja jonka metsänomistaja on päättänyt säästää hakkuilta. Pohjois-Ruotsista on esillä muun muassa Jukkasjärven lumi-hotelli ja Treehotel Bodenissa. Pienestä Lovikan kylästä on esillä 3,5 metriä korkea villainen lovikka, jonka kyläyhdistyksen naiset ovat neuloneet. Pohjois-Norjasta Vardøsta löytyy nykytaiteen keinoin tehty muistomerkki noitavainojen uhreille. Sen ovat toteuttaneet yhteistyössä arkkitehti Peter Zumthor ja kuvanveistäjä Louise Bourgeois osana Norjan Kansallisten Matkailuteiden hanketta. Näissä esimerkeissä taide ja kulttuuriperintö ovat merkittäviä tekijöitä.

Porotaiteen tarina Rovaniemellä

Rovaniemeä voi pitää porotaiteen keskuksena. Sen juuret ovat jo Alvar Aallon poronsarvi-asemakaavassa, jonka ansiosta keskustan kartalle piirtyy poron pää. Viheralueiden reunustamat liikennealueet muistuttavat poron sarvia, kun tiet ja Ounas- ja Kemijoki rajaavat poron turvan. Keskusurheilukenttä muodostaa poron silmän. Sieltä löytyy kaupungin uusin arkkitehtoninen maamerkki eli vuonna 2015 valmistunut katsomo ja monitoimirakennus Railo. Railoa on tituleerattu poron silmäripsiksi, mikä sitoo hauskaasti poronsarviasemakaavan nykypäivään.

Poronsarviasemakaava oli yksi syy siihen, että Rovaniemellä päätettiin vuonna 2008 investoida poroiheeseen veistotaiteeseen hankkimalla niin sanottu *Pororaito* Kaupunginkirjaston, Lappia-talon ja kaupungintalon puistoalueelle eli Kansalaistorille. Pororaito tarkoitti poroiheisten tilausteosten sarjaa. Hankkeen tavoitteena oli lisätä taiteella kaupunkiympäristön viihtyisyyttä Rovaniemellä. Upi Kärrin tekemä *Joulumaan porot* -teos (1996) Rovaniemen lentokentällä viitoitti tietä poroiheeseen. Sen ilmaan hyppäävien porojen figuurista on tehty Rovaniemen matkailun tunnus. Hyppäävät porot esiintyvät logossa, pinsseissä ja kaupungin sisäisen liikenteen busseissa. Maailmalta puolestaan otettiin vaikutteita kiertävästä taidetapahtumasta Cow Parade, jossa turisteja ilahdutetaan taiteilijoiden värikkääksi maalaamalla lehmillä. Tapahtuma valtaa kaupunkien kadut ja puistot siirtyen vuosittain kaupungista toiseen.

Rovaniemelle hankittiin Pororaito-hankkeessa poroiheisiä veistoksia lappilaisilta taiteilijoilta Risto Immoselta, Teuvo Tuomivaaralta ja Sauli Miettuselta. Tom Engblomin veistospari *Oonko mie tiellä* (2008) on sarjan humoristisin teos. Se muistuttaa sukulaistaan

Taiteilija Martin Wickströmin maalaamat lehmät ovat olleet esillä Tukholman Cow Parade -tapahtumassa vuonna 2014. Kuva lehmistä on kuitenkin on vuodelta 2009, jonne lehmät on sijoitettu pysyvästi esiin. Näiden kahden lehmän maalauksen sponsori Cow Parade -tapahtumassa oli silloinen öljy-yhtiö OK. Kuva Bengt Oberger, Wikimedia Commons (<https://creativecommons.org/licenses/by/3.0>).

Tom Engblomin veistospari *Oonko mie tiellä* (2008). Kuva: Antti Huhtala.

betoniporsasta, jota käytetään tien sulkemiseen. Engblomin betoniporot viittaavat siihen, missä poroja yleensä tapaa: maantiellä, jossa ne sanamukaisesti ovat matkantekijän tiellä. Humoristisuudellaan Engblomin teos kiinnittyy nykytaiteen ilmaisutapoihin. Pororaito-veitostekonaisuuden toteuttamisen jälkeen Rovaniemen kaupunkiin hankittiin teos Saaren sarvi (2011), jonka on suunnitellut kuopiolainen taiteilija ja teollinen muotoilija Risto Pentikäinen. Se on pystytetty Saarenkylän kiertoliittymään.

Porotaide on käsite, joka on otettu käyttöön Rovaniemellä kritisoimaan julkista taidetta, joka tähtää pikemminkin Lappi-brändin tukemiseen kuin taiteelliseen kiinnostavuuteen. Termin takana on kuvataiteilija Mark Roberts, joka teki vuonna 2012 tarroja, joissa varoituskolmion sisällä on poroa piirtävä käsi. Tarrassa on teksti: ”Sano ei porotaiteelle”.

Porotaiteella Roberts viittaa paitsi poroon teoksen aiheena myös julkiseen taiteeseen, joita ei ole hankittu ammattitaiteilijoilta. Esimerkiksi Arctic Light -hotellin edessä sijaitsevat *Jääkarhu* ja *Bella*-poro havainnollistavat, mitä Roberts porotaiteella tarkoitti. Hotellin tilaamat veistokset on tehnyt forssalainen moottorisahuri Mikko Virkkula. Hän tekee puusta tilaustöinä eläinaiheisia veistoksia. Teokset ovat siis hotellin tilaamia ja niiden tarkoitus on tukea hotellin brändiä. Katukuvassa ne ovat irrallisia ympäristöstään toisin kuin julkinen taide, jossa taiteilijat pyrkivät saavuttamaan vuoropuhelua arkkitehtuurin ja teoksen välille. Porotaiteena voidaan pitää

Mark Robertsin "Sano ei porotaiteelle" -tarra sekä Arctic Light -hotellin edessä sijaitseva *Bella*-poro. Kuvat: Maria Huhmarniemi.

myös Santa Parkin tienvarteen vuonna 2017 ilmestyneitä valoveistoksia, vaikka niiden muoto muistuttaakin saksanhirveä.

Rovaniemen porotaide palvelee ulkomaalaisia matkailijoita. Upi Kärrin *Joulumaan porot* hyppäävät taivaalle kuten englantilaisissa joulusaduissa ja Arctic Light -hotellin jääkarhu tuottaa arktista brändiä, vaikka jääkarhuja ei Lapissa olekaan. Turistin ei oleteta erottavan poroa ja saksanhirveä toisistaan.

Rovaniemen kuvataiteilijat eivät ole olleet yksimielisiä siinä, että Rovaniemen julkisen taiteen tulisi esittää poroja tai siitä, että Rovaniemeä brändätään joulupukin ja porojen avulla. 2000-luvun alussa Rovaniemellä toimikin Eemil Karilan ja Kalle Lampelan työryhmä Contemporary Santa Claus Artists Association (C.S.C.A.A.). He tekivät muun muassa jouluaihetta ironisoivia maalauksia. C.S.C.A.A -työryhmä on tehnyt yhden julkisen veistoksen Rovaniemelle. *Mr Confectioner* (2007) sijaitsee Lapin yliopiston takametsässä. Se on joulupukkia muistuttava betoniveistos, jonka kautta taiteilijat ovat nostaneet esiin muun muassa massakulttuurin, kapitalismin ja uusliberalismin teemoja. Heidi Hänninen on tehnyt samaiseen yliopiston takametsään veistoparin *Mr Confectionerille*. Se on *Kaatumaton* ☒ *Kommunismín ja Kapitalismin muistomerkki* (2013). Betoniveistoksen aiheena on Neuvostoliiton aikainen pallokasvoinen ja suurisilmäinen nukke Nevaljashka, joka edustaa Neuvostoliitossa syntyneille sukupolville heidän elämänsä ensimmäistä leikkikalua. Se edustaa kommunistista systeemiä, jonka piti olla kaatumaton. Sijaitessaan syrjässä keskikaupungilta näillä teoksilla ei kuitenkaan ole vaikutusta Rovaniemen matkailukapunkina.

Julkisen taiteen kävelyreitit voisi tuotteistaa matkailupalveluiksi.

Kaiken kaikkiaan Rovaniemellä on monta poroihteista taideteosta, joiden tekijät ovat ammattitaiteilijoita ja jotka ovat taiteellisesti korkeatasoisia. Niidenkin merkitys Rovaniemen matkailulle on kuitenkin vähäinen, koska teoksia ei nosteta esiin matkailumarkkinoinnissa. Porotaiteen kävelyreitti tulisi tuotteistaa ja esitellä yhtenä avoimena matkailupalveluna, mikäli teosten tarjoama lisäarvoa haluttaisiin hyödyntää.

Porotaiteen autenttisuus, kulttuurinen kestävyys ja taiteellisuus

David Humen (2013) mukaan matkailu vaikuttaa väistämättä kohdealueen elämään ja paikallisten ihmisten maailmankuvaan. Se vaikuttaa myös taiteeseen. Turistitaiteen käsitteen taustalla on keskustelut matkamunistojen taidetyyleistä sekä siitä, tuhoako turismi matkailukohteen alkuperäisen kulttuurin ja ympäristön (Hume, 2013). Kun käsityötä tai taideteosta nimitetään turistitaiteeksi, kyseenalaistetaan sen taiteellinen arvo ja kulttuurinen autenttisuus. Humen (2013) mukaan käsityön ja taiteen muutoksen matkamunistotaiteeksi voi kuitenkin nähdä prosessiksi, jossa artefaktit alkavat palvella uusia tarkoituksia ja samalla uudistaa perinteistä kulttuuria. Matkamuniston tehtävänä on yhdistää matkailija isäntään ja matkakohteeseen tai matkailijat toisiinsa (Hume, 2013).

Olenainen kysymys on, voivatko matkailupalvelut, matkailukohteiden taide ja niin sanottu turistitaide olla kulttuuria kestäväällä tavalla säilyttäviä ja uudistavia. Kupiainen (1996) kuvailee, että matkailun myötä syntyvä turistitaide voi synnyttää kokonaan uuden paikallisperinteen muodon, kun matkailijoille tehdyistä ympäristöistä ja teoksista tulee osa paikallista arkea ja kulttuuria. (Kupiainen, 1996). Matkailijoita varten tehdyt epäautenttiset ympäristöt ja tuotteet muuttuvat vähitellen nykykulttuuriksi: esimerkiksi Euro-Disneyland ranskalaiseksi kulttuuriksi (Kupiainen & Sihvo, 1996). Samalla tavalla lentävästä porosta on tullut Rovaniemen symboli *Joulumaan porot* -teoksen myötä ja rovaniemeläiset kertovat usein olevansa kotoisin joulupukin kotikaupungista. Voidaan kuitenkin pohtia, onko tällainen kulttuurinen ilmiö, jossa epäautenttiset ympäristöt ja tuotteet arkipäiväistyvät nykykulttuuriksi, kestävää kehitystä?

Kulttuurisen kestävä kehityksen käsitteellä tarkoitetaan muun muassa kulttuurin elävyyttä, kulttuuriperinteen ja historian läsnäoloa nykykulttuurissa sekä ihmisten osallisuutta oman kulttuurinsa ja kulttuuriympäristönsä tekijyyteen (ks. esim. Siivonen, 2006,

2009). Ihmisten on voitava tunnistaa omat juurensa ja oma kulttuurinsa elinympäristönsä. Tästä näkökulmasta teokset, joissa taiteilijat käsittelevät poroa ja poronhoitokulttuuria osana omaa elämänpiiriään ja kulttuuriaan tai omasta kiinnostuksestaan poronhoitoa kohtaan, poikkeavat merkittävästi teoksista, joita yrittäjät ja kaupunkien päättäjät tilaavat kuvittamaan kaupungin tai matkailukeskuksen imagoa ja tukemaan vetovoimaisuutta ja kaupankäyntiä. Teoksen aiheesta ei voida päätellä teoksen vaikutusta kulttuuriseen kestävään kehitykseen. Toisessa kontekstissa poroaiheinen taide on nimenomaan kulttuurisesti kestävä, kun se toisaalla näyttäytyy turistitaiteena. Jopa sama teos voi olla kulttuurisesti kestävä tai kestämaton sijaintipaikastaan riippuen. Esimerkiksi on ymmärrettävää, että kaupan parkkipaikalle tilataan *Robin*-poron kaltainen teos, jonka tarkoitus liittyy markkinointiin, mutta rakennustaiteellisesti merkittävän ja historiallisesti arvokkaan rakennuksen edessä vastaavan teoksen sijainti olisi kyseenalainen.

Teoksen taiteellinen arvo ja taiteellisuus ovat vaikeasti sanallistettavia piirteitä. Ne ovat kuitenkin asioita, joita taiteilijat, muotoilijat ja kuvataideopettajat opiskelevat alansa perusasioina. Monet poro- ja jääkarhupatsaista on muotokieleltään lapsenomaisia ja jäykkiä, kun toiset tavoittavat aiheensa realistisesti. Pääsääntöisesti patsaissa, jotka on tehty turistitaiteeksi, ei hyödynnetä modernistisen veistotaiteen muotokieltä eikä nykytaiteen ilmaisukeinoja. Julkisen taiteen ja ympäristötaiteen potentiaaliset vaikutukset matkailijan arkkitehtoniseen tilakokemukseen, luonnon herkistyneeseen havainnointiin, historian läsnäolon ymmärtämiseen ja tarinan jakamiseen eivät toteudu. Patsaat eivät myöskään houkuttele Lappiin taidematkailijoita. Sen sijaan ne voivat kuitenkin toimia paikan symboleina, ohikulkijan ilahduttajina ja viihtyisyyden lisääjinä teoksesta riippuen. Taiteen tuntijat, kuten taidematkailijat, voivat suhtautua niihin välinpitämättömästi, ironisesti tai kriittisesti.

Lähteet:

- Graburn, N. (1976) Introduction: Arts of the Fourth World. Teoksessa N. Graburn (toim.), *Ethnic and tourist art* (s. 1–32). Berkeley: University of California Press.
- Hume, D. L. (2013). *Tourism art and souvenirs: The material culture of tourism*. Routledge Advances in Tourism. Oxon: Routledge.

- Huhmarniemi, M. (2013) Porotaide – Nykytaidetta, kaupunkitaidetta ja Lapin matkailumarkkinointia. *Tabiti 4/2013*. Haettu 6.2.2018 osoitteesta <http://tahiti.fi/04-2013/dossier/porotaide-%E2%80%93-nykytaidetta-kaupunkitaidetta-ja-lapin-matkailumarkkinointia/>
- Kjolberg, T. (2015). The World's Biggest Elk Statue – In Norway. *Daily Scandinavian*. Haettu 5.2.2018 osoitteesta <https://www.dailyscandinavian.com/the-worlds-biggest-elk-statue-in-norway/>
- Kupiainen, J. (1996). Antropologinen taiteentutkimus. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.), *Kulttuurintutkimus. Johdanto* (s. 164–183). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kupiainen, J. & Sihvo, H. (1996). Turismi ja kulttuurit nykymaailmassa. Teoksessa J. Kupiainen & E. Sevänen (toim.), *Kulttuurintutkimus. Johdanto* (s. 293–310). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Moore, S. (2016, 8. tammikuuta). Town fundraising to replace crumbling Chimo. *Timmins Press*. Haettu 15.3.2018 osoitteesta <http://www.timminspress.com/2016/01/08/town-fundraising-to-replace-crumbling-chimo>
- Siivonen, K. (toim.) (2006). *Kulttuurista kestävyttä*. Helsinki: Ethnos.
- Siivonen, K. (2009). Osallistava kulttuurituotanto: pohdintaa kulttuurisesta kestävydestä. Teoksessa M. Grahn & M. Häyrynen (toim.), *Kulttuurituotanto: kehykset, käytäntö ja prosessit* (s. 62–81). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ylimartimo, S. (2010). Taiteilee porojen kanssa. Kuluneita kliseitä vai myyttisiä voimahahmoja. Teoksessa Toim. T. Hautala-Hirvioja & S. Ylimartimo (toim.), *Nyt: Lapin taiteilijaseura 20 vuotta* (s. 89–96). Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.